

HVA ER ET ADJEKTIV?

ET FORSØK PÅ EN PROTOTYPEDEFINISJON

MARTA OLGA JANIK

Adam Mickiewicz University in Poznań

ABSTRACT. The article reviews various definitions of adjectival category in Norwegian, and shows that although they define it in different ways, the core of the definitions is always the same. However, there are some classes of adjectives, which are treated diversely by the Norwegian linguists because of the unlike set of criteria they use in their classifications.

In my Ph.D. project, I analyze acquisition of Norwegian adjective agreement by Polish L1 speakers of L2 Norwegian. The aim of the present paper is to propose my own definition of adjective, which is based on prototypical and peripheral meanings. The definition shows a Norwegian prototype adjective (that is not unlike the adjectives presented by the Norwegian grammarians) and discusses the more peripheral cases. The definition focuses on the Norwegian adjectives, but also the Polish are mentioned.

1. INNLEDNING

I mitt doktorgradsprosjekt¹ skal jeg gjøre greie for hvordan polskspråklige norskinnlærere tilegner seg den norske samsvarsbøyningen av adjektiver. Hoveddelen av avhandlingen vil bestå av analyse av data hentet fra ASK-korpuset (Norsk andrespråskorpus) som inneholder tekster skrevet av norskinnlærere med ti ulike morsmål, deriblant polsk, som har bestått *Språkprøven i norsk for voksne innvandrere* (prøven tester norskkunnskaper på B1-nivå²), og *Test i norsk - høyere nivå* (prøven

¹ Arbeidstittelen på avhandlingen er: *Samsvarsbøyning av adjektiv i norsk – kongruenstilegnelse hos polskspråklige norskinnlærere.*

² Europarådets språkferdighetsnivåer – Det felles europeiske rammeverket for språk (CEFR).

tester norskkunnskaper på B2-nivå). Alle ordene i korpuset er markert med ulike tagger, f.eks. feiltagger eller ordklassetagger. Men siden ordklasser er markert maskinelt, forekommer det noen ganger feil i taggingen (til tross for at den etterpå er blitt sjekket manuelt). Dessuten bygger ordklassetaggingen i ASK på *Norsk referansegrammatikk*s (1997) ordklassedeling. Den er imidlertid ikke tilfredsstillende for mitt arbeid siden noen svært frekvente ord (først og fremst: *ofte, fort, langt og lenge*, som til sammen forekommer nesten 300 ganger i tekstene til de polske norsklærere, og utgjør over 3% av alle adjektivene brukt av denne morsmålsgruppen) som ikke kan brukes som attributter eller predikativer, og som dermed ikke kan samsvarsbøyes med substantiver, klassifiseres som adjektiver i denne tilnærmingen. Denne inndelingen, og definisjonen som står bak den, er altså noen ganger i strid med doktorgradsprosjektet hvor jeg skal undersøke tilegnelsen av *samsvarsbøyning* av norske adjektiver. På denne måten har det oppstått et behov for en definisjon av adjektiv som vil best mulig tjene mine behov og formål, dvs. som vil hjelpe meg å se på kongruenstilegnelse fra det beste ståstedet.

Denne artikkelen har altså to formål. Det første er å lage en definisjon av et prototypisk norsk adjektiv som vil ta utgangspunkt i dets syntaktiske funksjon, som ifølge Bhat (1994) overstyres morfologiske egenskaper, og for det andre å gjøre greie for hvilke avgrensninger for begrepet vil bli innført i min doktoravhandling, dvs. å redegjøre for hvordan jeg vil tilpasse denne definisjonen formålet med min doktoravhandling, for at den kan brukes til videre arbeid på kongruenstilegnelse. Definisjonen vil ta hovedhensyn på norsk, og ikke alle språk generelt. Det skal imidlertid gjøres noen indikasjoner på hvordan definisjonen kan tilpasses polske adjektiver. Nedenfor diskuterer jeg først adjektivets plass blant ordklassene, videre noen sentrale definisjoner som brukes innen norsk lingvistik, så skisserer jeg de polske lingvistenes tilnærminger. Til slutt foreslår jeg min definisjon av prototypisk norsk adjektiv og diskuterer dets perifere eksempler. Samtidig viser jeg hvordan jeg vil takle perifere tilfeller i prosjektet mitt slik at de tilfredsstiller dets behov og mål.

2. ADJEKTIV SOM EN AV ORDKLASSENE

Som man vet, skiller verdens språk seg fra hverandre i større eller mindre grad. Derfor er også ordklasseinventaret ulikt i ulike språk. Og til tross for at ordklasser er noe man finner i alle språk, varierer antall og type ordklasser i dem (Anward 2000:3). I noen språk brukes f.eks. klassifikatorer (som f.eks. i vietnamesisk, japansk, kinesisk) som er en helt ukjent ordklasse i andre (f.eks. norsk, polsk og engelsk). Det er generelt sett vanskelig å finne noen universelle ordklasser som vil finnes i alle språk, men likevel “tror de fleste språkforskere at alle språk i det minste skiller mellom en ordklasse som kan kalles verb, og en som kan kalles substantiv” (Schachter & Shopen 2007

referert i: Næss 2011:77), og Næss (ibid.) kommenterer det slik at “selv ikke dette er alle enige i”. Adjektiver nevnes altså ikke som noen universell ordklasse som er til stede i alle språk, og den er i hvert fall betraktet som mindre universell enn substantivklassen og verbklassen. I noen språk danner adjektiver en felles ordklasse med substantiver og/eller verb, og i enda andre danner de en egen ordklasse som i slaviske og germanske språk. Derfor har Bhat (1994) delt verdens språk inn i fire kategorier: De som har adjektiver som en egen ordklasse (f.eks. dravidiske språk), de hvor adjektiver danner en felleskategori med substantiver (f.eks. indoariske språk), de hvor adjektiver danner en felleskategori med verb (f.eks. tibetoburmanske språk), og de hvor adjektiver danner en felleskategori både med substantiver og med verb (f.eks. munda-språk). Siden variasjonen er så stor, og mitt arbeid gjelder bare et par indoeuropeiske språk (hovedsakelig norsk³), vil jeg se bort fra alle de mulige inndelingene som finnes i verdens språk, og bare konsentrere meg om norsk (og til dels polsk) ordklasseklassifikasjon og definisjon av adjektiv, for selv om “Prototypen i en språklig kategori [ofte] er den samme på tvers av språk (...) [varierer] grensa for medlemskap – hvor likt noe må være prototypen for at det skal høre til i kategorien – mellom språk” (Næss 2011:51). Derfor ser jeg stort sett på studier med norsk i sentrum. Allikevel støtter jeg meg i noen tilfeller til Bhat (1994) ettersom han foreslår et sett kriterier som kan hjelpe en “to characterize the adjectival category and to differentiate it from other categories like nouns, verbs and adverbs, in the case of languages in which adjectives form a distinct category” (Bhat 1994:1).

Ordklasseinndeling er et ganske omstridt tema, og man kan ikke angi bare én riktig inndeling som kan brukes til alle formål like godt. Å lage en alminnelig gjeldende inndeling er umulig på grunn av at alle inndelinger avhenger av kriterier som tross alt velges arbitrært, og som videre er avhengige av ens behov og syn på språk. *Norsk referansegrammatikk* (1997) og Rønhovd (1993) setter morfologiske kriterier først, mens Hagen (1998) setter opp syntaktiske kriterier først. En annen årsak til at ordklassene er definert ulikt, er det faktum at “ordklasser er et analyseverktøy” (Næss 2011:67), og derfor bruker man ulike klassifiseringer avhengig av hva og hvordan man analyserer. Det er en av grunnene til å lage min egen definisjon av adjektiv som kan brukes i analysen av kongruenstilegnelse i norsk.

I norsk lingvistik har det skjedd noen endringer i ordklasseinndelingen gjennom historien. Berulfsen (1967:10) nevner at man først skilte mellom åtte ordklasser i norsk: nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, præpositio og interjectio slik det var vanlig i den latinske tradisjonen. Denne klasseinndelingen inneholder ikke adjektiver som en separat ordklasse, og det skyldes at “nomen var samnavn på substantiv og

³ Bortsett fra norsk, skal jeg også bruke polsk, tysk og engelsk i avhandlingen.

adjektiv, som opprinnelig i de indoeuropeiske språk ble bøydd ens” (Berulfsen 1967:11). Verken artiklene eller tallordene var med i denne inndelingen. Senere begynte man å operere med ti ordklasser i norsk, og den “tradisjonelle” norske inndelingen inneholder følgende ordklasser: substantiv, adjektiv, verb, adverb, pronomen, preposisjoner, intereksjoner, konjunksjoner, tallord og artikler (Rønhovd 1993:81). Denne ordklasseinndelingen ble imidlertid nok så kritisert fordi “bruken av de ulike inndelingskriteriene er temmelig tilfeldig og ikke skjer ut fra faste prinsipper” (Kulbrandstad 2005:108), og dessuten passet den ikke riktig bra til det norske språket. Av den grunn ble den norske ordklasseinndelingen restrukturert da *Norsk referansegrammatikk* ble utgitt i 1997, og nå er det den som er gjeldende slik at den bl.a. blir brukt i undervisningen i skolen (Kulbrandstad 2005:109). *Norsk referansegrammatikk* (1997:20) skiller altså mellom ti ulike ordklasser i norsk: substantiv, verb, adjektiv, pronomen, determinativ, preposisjon, adverb, konjunksjon, subjunksjon, intereksjon.

Den største ulempen med disse inndelingene er imidlertid det faktum at de stort sett ligner på den aristoteliske klassifiseringsmåten (riktignok opererer de fleste grammatikkene til dels med prototypiske og perifere betydninger, men de gjør det oftest indirekte og inkonsekvent) som vil sette klare og tydelige grenser mellom ordklassene, og som betrakter mindre typiske eksempler mer som unntak fra regelen enn en del av regelen, noe som prototypeteorier gjør. Mindre representative enkelttilfeller er der, per definisjon, også tatt inn i hovedkategorier, med noen forbehold. De perifere tilfellene kan dessuten en gang betraktes som medlemmer av en ordklasse, og en annen gang som medlemmer av en annen ordklasse, avhengig av den spesifikke konteksten (slik som partisipper kan betraktes enten som perifere adjektiver eller som perifere verb). I min definisjon av adjektiv vil jeg mest mulig støtte meg på prototypeteorien framstilt av Rosch (1987) og tilpasset til språkvitenskapen av Lakoff (1987), og som Bhats (1994) kategorisering av adjektiver også baserer seg på.

3. ADJEKTIVKLASSEN I NORSKE GRAMMATIKKER

Jeg vil nå vise hvordan ulike grammatikere definerer adjektiver, og hvordan de takler grensetilfeller, først og fremst partisipper, som i mange språk blir klassifisert som en egen ordklasse, f.eks. i latin (Rønhovd 1993:80). I beskrivelsen av adjektivdefinisjonene er jeg nødt til å bruke andre ordklassenavn i deres “tradisjonelle” og “intuitive” skoleforstand slik at jeg best mulig kan konsentrere meg om adjektivkategorien.

3.1 NORSK REFERANSEGRAMMATIKK (1997) (FORK. NRG)

Faarlund, Lie og Vannebo (1997) deler ordklasser inn etter kriterier ordnet i følgende hierarki: først morfologiske kriterier, videre syntaktiske, og til slutt semantiske. Og dermed definerer de adjektiv på følgende måte: “Adjektiver er først og fremst ord som kan gradbøyes” (Faarlund m.fl. 1997:22). Videre skriver de: “Mange adjektiver blir imidlertid ikke gradbøyd (dvs. ved hjelp av endelse), men blir likevel regnet med til adjektivene siden de kan uttrykke de samme forholdene ved foranstilling av merlmeir og mest” (ibid.). Til slutt blir det sagt at: “Også en del andre ord, som ikke kan gradbøyes fordi de egenskapene de betegner, ikke kan graderes, regnes til adjektivene” (ibid.). Tilsynelatende er denne definisjonen selvmotsigende, men i virkeligheten er den en prototypeteori som er indirekte uttrykt. *NRG* beskriver altså det prototypiske adjektivet som et ord som kan gradbøyes, mens det perifere som et ord som ofte ikke kan gradbøyes.

NRG sin definisjon av adjektiv er ytterligere utbygget, og videre står det at adjektiver: “har normalt også genus-, tall- og bestemthetsbøyning i samsvar med det ordet det står til” (Faarlund m.fl. 1997:22,345), dvs. at adjektiver kan kongruensbøyes. Litt senere presiserer *NRG* adjektivbegrepet med dets syntaktiske funksjoner. Det sies at “adjektivet er kjerne i adjektivfrasen” (ibid.) som i sin tur “er oftest predikativ i setningen eller adledd i en substantivfrase”. Den syntaktiske funksjonen til adjektivet gjør det mulig å klassifisere også ordenstall som adjektiver fordi de kan utgjøre predikativer og attributter i setningen selv om de ikke kan gradbøyes. Det nevnes også to andre syntaktiske funksjoner til adjektivet som står i nøytrum: adverbial og adledd til et annet adjektiv (Faarlund m.fl. 1997:393). Det blir dessverre ikke direkte presisert hvilke av de to funksjonene er prototypiske, og hvilke er heller perifere, men man kan tro at de to første funksjonene kan betraktes som prototypiske siden det blir sagt at: “De fleste adjektiver kan stå både som predikativ og som adledd i substantivfraser” (ibid.). Ifølge det semantiske kriteriet er adjektiver “leksikalske ord som typisk betegner egenskaper og tilstander ved individer, gjenstander osv.” (Faarlund m.fl. 1997:22).

NRG (1997:345) kategoriserer perfektum partisipper dels som adjektiver, dels som verb – avhengig av hvilken funksjon de har i setningen. Attributter er betraktet som adjektiver og er kongruensbøyd, mens predikativer er betraktet som verb, iallfall på bokmål, og er ikke kongruensbøyd. Det finnes likevel en gruppe partisipper som er kongruensbøyd i predikativ stilling (f.eks. dere er *velkomne*, de var som *besatte* o.a.⁴), og slike partisipper kategoriserer Faarlund, Lie og Vannebo (1997) som adjektiver fordi de kan kongruensbøyes (Faarlund m.fl. 1997:345).

⁴ Eksempelene hentet fra *NRG*.

Presens partisipper er her betraktet som adjektiver laget av verb med avledning (Faarlund m.fl. 1997:118-119) selv om de verken kan gradbøyes eller kongruensbøyes. I dette tilfellet er deres syntaktiske egenskaper (de kan stå som adledd til substantiver og som predikativer) avgjørende.

Partisipper utgjør et grenseområde mellom verb og adjektiver. Det finnes også andre grenseområder mellom adjektiver og andre ordklasser. Et av dem danner ord som *høyt, langt, fint, godt* osv. som kan fungere som adverbialer. NRG betrakter den slags ord som bøyde adjektiver, men ellers kan de defineres som adverb.

3.2 HAGEN (1998)

Hagens (1998) definisjon av adjektiv er kort og enkel. Han definerer denne ordklassen rent syntaktisk, og setter adjektivets attributive funksjon høyest: "Adjektiver er ord som kan stå som beskrivende adledd til et kjernesubstantiv i en substantivfrase eller som kjerne i en slik adleddsfrase" (Hagen 1998:111). Han tilføyer også at: "I norsk kan de fleste adjektiver i tillegg også opptre predikativt" (ibid.). Derfor kan man nok konkludere med at attributfunksjonen er primær i forhold til predikatfunksjonen, og at den er en forutsetning for å kunne kalle et ord adjektiv, ifølge grammatikeren. Adjektivets betydning har Hagen betegnet slik: "Prototypisk er adjektiver ord som uttrykker egenskaper ved substantivfrasens referent, og kalles derfor «egenskapsord»" (ibid.). Man kan med dette forstå at betydningen danner et grunnlag for at et ord regnes som et adjektiv, men selve betydningen alene – selve referansen til en egenskap – er ikke nok til at vi kan kalle et ord adjektiv, slik som selve attributfunksjonen alene heller ikke kan gjøre det siden noen andre ordklasser også kan stå attributivt i setningen (f.eks. substantiver i genitiv), og vi vil ikke kategorisere dem som adjektiver. Fra dette kan det deduseres at ordets semantikk og funksjon til sammen danner et minimumskrav til å kunne gjenkjenne et adjektiv. Hvis et ord betegner en egenskap og kan stå attributivt i setningen, vil vi kalle det for adjektiv. Riktignok nevner Hagen også predikativfunksjonen ved adjektivet, men den er betraktet som mindre viktig enn attributfunksjonen – som en slags bifunksjon som adjektiver kan ha, men som ikke er nødvendig. Dersom man imidlertid inntar Hagens perspektiv, blir noen ord, som tradisjonelt blir betraktet som adjektiver, vanskelige (om ikke umulige til) å klassifisere som sådan fordi de ikke kan ta attributivfunksjonen i setningen, men bare predikativfunksjonen. Herunder hører f.eks.: *Jeg er kvitt ham.* (vs. **en kvitt mann*), *Huset er verdt en million* (vs. **et verdt hus*)⁵. En definisjon basert i større grad på prototypiske og perifere betydninger kunne mildne denne rigorismen med å si at adjektiver

⁵ Eksempelene hentet fra NRG (1997:393).

som ikke kan stå i attributiv stilling er mindre prototypiske enn de som kan stå i en slik stilling. Hagen nevner det imidlertid ikke eksplisitt.

Morfologiske egenskaper ved adjektiver nevner Hagen sist, og han anser dem som et slags tillegg. Han skriver det slik: “Endelig har mange adjektiver, men ikke alle, visse morfologiske egenskaper, de har komparasjonsbøyning og kongruensbøyning” (ibid.). På dette punktet er Hagen og Bhat (1994:18) enige om at morfologiske egenskaper bare er derivert fra betydningen og funksjonen. Siden ikke alle adjektiver kan bøyes, kan man ikke vurdere bøyingskategorier (verken komparasjonsbøyning eller kongruensbøyning) som bestemmende for adjektivbegrepet. Det betyr altså at et adjektiv godt kan mangle bøyning og fremdeles fungere bra i sin opprinnelige funksjon, dvs. som attributt.

I samsvar med Hagens definisjon av adjektiv må partisipper klassifiseres som adjektiver ettersom de betegner egenskaper og kan stå attributivt til substantiver. Han beskriver partisipper som de to viktigste gruppene av adjektivavledninger (presens og perfektum partisipp er betraktet separat), ved siden av ordenstall og “andre avledninger” (Hagen 1998:122). Men til tross for at han regner perfektum partisipp til adjektivklassen, nevner han også at det “i tillegg [har] rent verbale funksjoner” (ibid.:123), og han deler perfektum partisipper i de som “opptrer som adjektiver” og de som ikke gjør det, dvs. de som opptrer som verb (ibid.).

Som nevnt ovenfor, blir ordenstall også vurdert som adjektiver. Ord som *lavt*, *godt*, *fint* som kan fungere som adverbialer, er også klassifisert som adjektiver hos Hagen (ibid.:345), dvs. han hevder at disse ordene er bøyde adjektivformer, og ikke adverb avledet av adjektiver. På dette punktet er han enig med NRG.

3.3 RØNHODV (1993)

Rønhovd betegner adjektiver som “bøyde leksem” ved siden av verb, substantiver, pronomener og determinativer (Rønhovd 1993:85). Han bygger definisjonen av begrepet på morfologisk grunnlag: “I denne boka har vi gått ut fra ein morfologisk definisjon av adjektivet som den ordklassen som har gradbøyning. Dette er egentleg eit tilstrekkeleg definisjonskjenneteikn, men vi kan også ta med at mange adjektiv kan ha adverbialbøyning og kongruensbøyning” (ibid.). Det er verdt å legge merke til at gradbøyningen er en typisk adjektivisk kategori bare i tilfellet når man betrakter ordene som *lavt*, *godt*, *fint* som bøyingsformer av adjektiver og ikke som adverb laget med avledning. Dersom det sistnevnte er tilfellet, må man fastslå at også adverb har gradbøyning, og ikke bare adjektiver. Rønhovd (1993) problematiserer også ord som: *ofte*, *lenge* o.l. fordi de tradisjonelt blir betraktet som adverb selv om de kan gradbøyes. Rønhovd løser problemet ganske enkelt med å ta dem med i adjektivklassen. De danner en av undergruppene i den adjektiviske ordklassen,

ved siden av “vanlige” adjektiver (f.eks. *stor, gul, moderne*⁶) og ordenstall (Rønhovd 1993:86), og ved hjelp av en annen terminologi kunne de sikkert kalles perifere adjektiver (mens “vanlige” adjektiver da ville bli betraktet som prototypiske adjektiver), noe Rønhovd ikke uttrykker selv.

Rønhovd nevner også syntaktiske kjennetegn ved adjektiver, og her påstår han at “dei fleste kan stå framfor eit substantiv” (ibid.), dvs. i attributiv stilling. Riktignok nevner han ikke at de også kan stå i predikativ stilling, men litt senere skriver han at “Nokre adjektiv er spesielle i det at dei berre kan opptre attributivt eller predikativt” (ibid.), og det kan vitne om at han tar adjektivets predikativfunksjon som gitt.

Til tross for at Rønhovd gir sterke argumenter for å regne partisipper som adjektiviske derivasjonsformer fra verb, betrakter han dem som bøyingsformer av verb fordi han synes at “den verbale funksjonen desse formene kan ha” (ibid.) er avgjørende. Argumentene han nevner for å kunne kategorisere partisipper som adjektiver, er av både syntaktisk og morfologisk slag: Partisipper kan ha samme syntaktiske funksjoner som adjektiver, og dessuten får de ofte samme morfologiske kategorier som adjektiver. Likevel setter han deres verbale funksjon høyest.

3.4 KULBRANDSTAD (2005)

Kulbrandstad baserer sin beskrivelse av den adjektiviske ordklassen på *Norsk referansegrammatikk*s definisjon. Den adjektiviske ordklassen blir beskrevet som en åpen klasse, og adjektiver blir betegnet som innholdsord (Kulbrandstad 2005:110). Siden *NRG* og Kulbrandstad setter morfologiske egenskaper ved ordene som det første kriteriet for inndelingen, blir adjektiver klassifisert som en ordklasse med bøyning.

Kulbrandstad er stort sett enig med *NRG* når det gjelder bøyingskategorier ved adjektiver. Han vurderer likevel å betrakte kasusbøyning også som en kategori norske adjektiver kan bøyes i (ibid.:116) ved siden av tall, genus og bestemthet. Det er et uvanlig synspunkt blant de norske lingvistene fordi det generelt hevdes at det ikke er kasusbøyning i norsk selv om s-genitiven kan betraktes som en type kasusbøyning.

Kulbrandstad definerer egentlig ikke adjektiver, men nevner typiske egenskaper ved dem, og kommenterer det slik: “Ord som har alle kjennemerkene for klassen, er derimot sentrale medlemmer” (Kulbrandstad 2005:117). Hans beskrivelse av adjektivklassen er altså prototypisk, og han nekter ikke for at det også finnes perifere ord i denne ordklassen. Han sier i tillegg at det ikke finnes noen skarpe grenser mellom ordklassene. I hans

⁶ Eksempelene hentet fra Rønhovd (1993:86).

beskrivelse står morfologiske egenskaper høyest (slik som i *NRG*), og det er gradbøying og samsvarsbøying. Så kommer syntaktiske egenskaper. Det nevnes at adjektiver har to hovedfunksjoner i setningen: Den attributive (når adjektivet er underordnet substantivet i NP) og predikative funksjonen (når adjektivet er et selvstendig ledd i setningen). Dessuten kan adjektivet utgjøre adverbialer dersom det står i intetkjønn. Kulbrandstad nevner altså ikke den fjerde funksjonen ved adjektivet som *NRG* nevner, dvs. adledd i adjektivfrasen. Når det gjelder semantikk, blir det sagt at “Adjektiv betegner en eller annen egenskap” (ibid.:151).

Grensetilfeller er taklet ganske enkelt i denne framstillingen. Partisippene blir kalt “de adjektiviske formene av verbet” (Kulbrandstad 2005:131), og er dermed betraktet som perifere verbformer som kan kongruensbøyes. Ordenstall er derimot tatt inn i adjektivklassen. Ellipsekonstruksjoner av adjektiver hvor substantivet er utelatt (f.eks. Han kjøper mye *smått*.), kaller Kulbrandstad for “substantivisk bruk av adjektivet” (ibid.:156). Jeg vil understreke her at det ikke er snakk om klasseskifte (ordet *smått* blir ikke til substantiv, men forblir adjektiv), men om en annen – mer perifer – bruk av adjektivet.

Det eneste store avviket fra *Norsk referansegrammatikk*s definisjon av adjektivet forekommer i Kulbrandstads takling av adverb. Han omtaler forskjellene eksplisitt: “I referansegrammatikken blir alle ord som kan gradbøyes, regnet som adjektiv. Det gjelder blant annet *fort*, *ofte* og *mye*.” (Kulbrandstad 2005:173), og: “I *Norsk referansegrammatikk* framstilles adverb som en ordklasse uten bøying. Bøyelige ord som tradisjonelt regnes som adverb, føres til adjektivklassen” (ibid.:111). Adverb i Kulbrandstad (2005) kan gradbøyes selv om det ikke er deres typiske egenskap. Adverb er beskrevet av ham fra det syntaktiske synspunktet som innebærer å “modifisere innholdet i setningen eller setningsdelen” (ibid.:173).

4. ADJEKTIV I POLSKE DEFINISJONER

Også i polske grammatikker blir adjektivklassen definert på ulike måter. Noen tar utgangspunkt i morfologien, andre i syntaksen, og atter andre i semantikken. F.eks. baserer Strutyński (2009:179) sin definisjon av adjektiv på syntaktiske kriterier. Han hevder at adjektiver har som sin primære funksjon å være attributt i setningen, og som sin sekundære funksjon – å være predikativ, subjekt og objekt. Doroszewskis (1963:201) definisjon er også syntaktisk, men han mener at adjektivets funksjon i setningen er å stå som både attributt og predikativ. Og i motsetning til Strutyński nevner han ikke subjekts- og objektsfunksjoner ved adjektivet. Både Strutyński (2009) og Doroszewski (1963) presenterer dessuten en omfattende morfologisk klassifikasjon av adjektiver.

Saloni og Świdziński (1998:102) definerer adjektiver fra et morfologisk perspektiv. Slik er adjektiver ord som bøyes i kasus, genus og numerus. Derfor er også tallord, adjektivpartisipper, possessivpronomen og påpekende pronomen klassifisert som adjektiver.

Milewski (1965:118) og Klemensiewicz (2001:54) bruker en semantisk definisjon av adjektiv, og ifølge dem er adjektiver ord som gir navn på kvaliteter hos ting, mennesker, og som av og til kan benevne ting, mennesker osv.

Nagórko (2007:159) definerer ikke adjektivet, men snarere beskriver dets egenskaper. Adjektiver er beskrevet som ord som bøyes i genus, numerus og kasus, og som står i setningen som attributter og predikativer. Hun påpeker dessuten at gradbøyning er en problematisk kategori ved adjektivet ettersom mange adjektiver ikke kan gradbøyes (Nagórko 2007:161). Man kan derfor ikke kalle gradbøyning en typisk egenskap ved adjektivet, ifølge henne.

I polske grammatikker blir adjektiv grovt sett definert slik som i de norske grammatikkene. Betydningsmessig uttrykker adjektiver egenskaper ved ting, mennesker osv. Fra det morfologiske ståstedet peker man på kategorier norske og polske adjektiver blir bøyd i. Norske adjektiver bøyes i grad, genus, tall og bestemthet (Kulbrandstad (2005) vurderer også kasus), og polske bøyes i de samme kategoriene, men i stedet for bestemthet er kasus den tredje bøyingskategorien. Adjektiver har følgende funksjoner i setningen: De er attributter og predikativer. I norske grammatikker nevnes det også at de kan stå som adverbialer og som adledd i adjektivfrasen. Her er de polske grammatikkene uenige med de norske. De to funksjonene hører til adverbklassen i polsk, og ikke til adjektivklassen. I polske definisjoner (iallfall i Strutyński (2009)) nevnes det også subjekts- og objektsfunksjoner ved adjektivet, men som ellers kan betraktes som ellipsekonstruksjoner hvor substantivet, som er kjernen i nominativfrasen, er utelatt. Likevel kan man nok konkludere med at det norske og polske prototypiske adjektivet i grunnen er det samme, mens grensen for de perifere går noen ganger ulikt i de to språkene.

5. MIN DEFINISJON

I denne delen vil jeg foreslå en definisjon av det prototypiske norske adjektivet, som bygger på de allerede eksisterende definisjonene, men som framhever forskjellen mellom de sentrale og perifere betydningene.

Bhat (1994:2) hevder at betydning er sterkt forbundet med ordets funksjon, og at alle andre karakteristikker kan deriveres fra ordets funksjon og betydning. Semantikken vil jeg imidlertid ikke gå dypt inn i ettersom det ikke utgjør noen større rolle i prosjektet (som handler om kongruens). Det er ganske stor enighet om at “Adjectives have to denote a single, specific property with

the help of which the reference of their head noun can be restricted or suitably modified” (Bhat 1994:23). Adjektiver modifierer altså substantivet slik at det denoterer referenten presist. Her ser man også at betydningen er sterkt forbundet med funksjonen. Heller ikke definisjonene jeg har beskrevet ovenfor, skiller seg fra den generelle beskrivelsen av adjektivets semantikk Bhat (1994) har angitt. Siden adjektiver kan uttrykke ulike egenskaper, kan de også klassifiseres på dette grunnlaget. Denne klassifiseringen vil jeg imidlertid ikke gå nærmere inn på siden det ikke er relevant i det syntaktiske perspektivet.

Det som derimot er relevant i denne tilnærmingen er adjektivets syntaktiske funksjon. Vi har allerede sett ovenfor at det er vanlig å snakke om adjektivets attributive og predikative funksjon i setningen. De to funksjonene vil jeg kalle for prototypiske i min definisjon fordi adjektiver først og fremst må modifierer substantivet de står til slik at de kan denotere objekter så presist som mulig, og de kan gjøre det i de to funksjonene (Bhat 1994:43). Og slik kan det prototypiske adjektivet stå både attributivt og predikativt i setningen. Samtidig finnes det noen adjektiver som *bare* kan være attributter (f.eks. *eventuell*, *forrige*) eller predikativer (f.eks. *ille*, *kvitt*), og da oppfattes de som mer perifere ettersom de mangler en av sine grunnleggende funksjoner. Derfor er adjektiver som: *god*, *stygg* og *ren* mer prototypiske enn *kvitt*, *alene* og *eventuell*. Bhat hevder imidlertid at adjektivets attributive funksjon er mer prototypisk enn dets predikative funksjon, og argumenterer slik: “Adjectives show the maximum number of differences from verbs only in the former [attributive] usage. They are more similar to verbs in the latter (predicative) usage” (Bhat 1994:47). Han graderer adjektivets funksjoner fra de mest prototypiske til de mest perifere, og slik som han framstiller graderingen, står norske predikative adjektiver svært nær de attributive fordi de forekommer med hjelpeverb (Bhat 1994:110). Bhats analyse er på den ene side altfor generell (den gjelder alle språk med en separat adjektivkategori) og på den annen side altfor grundig (den går inn i det universelle språkets abstrakte system som ikke alltid er gjeldende i norsk), og derfor vil jeg forenkle saken og påstå at det prototypiske norske adjektivet kan være både attributt og predikativ i setningen.

Adjektiver viser også visse morfologiske egenskaper som er sekundære i forhold til de semantiske og syntaktiske, noe Bhat formulerer slik: “Morphosyntactic characteristics derive from semantic factors and (...) both of them get motivated by functional factors” (Bhat 1994:18). Det prototypiske adjektivet har altså både grad- og kongruensbøyning. Adjektiver kan vanligvis bøyes i tre grader: positiv, komparativ og superlativ. Ved prototypiske adjektiver kan man velge en av de tre gradene, mens ved perifere adjektiver har man ofte ikke dette valget. Graderingsmuligheten viser godt hvordan morfologiske egenskaper er derivert fra de semantiske. Siden prototypiske

adjektiver denoterer *enkelte* egenskaper, kan de graderes, som f.eks. *tung-tyngre-tyngst*. Substantiver kan derimot ikke graderes ettersom de denoterer en gruppe egenskaper, for eksempel denoterer *et bord* flere egenskaper (bl.a. dimensjoner, størrelse, farge osv.), og kan derfor ikke graderes (Bhat 1994:23).

Når det gjelder kongruensbøyning, er det av ren syntaktisk karakter, og det brukes for å vise adjektivets tilknytning til substantivet det står til. Som alle de andre grammatikene jeg har referert til ovenfor, viser, bøyes det prototypiske norske adjektivet i tall, genus og bestemthet⁷. Fra et rent lingvistisk perspektiv er adjektiver uten kongruensbøyning mer perifere enn de som kan samsvarsbøyes selv om de betydningsmessig og syntaktisk kan betraktes som prototypiske adjektiver.

Et prototypisk norsk adjektiv denoterer altså en enkelt egenskap, det kan brukes både som attributt og som predikativ, og dessuten kan det grad- og samsvarsbøyes, dvs. bøyes i tall, genus og bestemthet. De semantiske og syntaktiske kriteriene er avgjørende for å kunne kalle et ord for adjektiv. Et adjektiv kan være mer eller mindre prototypisk, avhengig av om og i hvilken grad det fyller kriteriene. Morfologiske kriterier utgjør bare et tillegg – disse kriteriene alene kan ikke avgjøre om et ord er adjektiv eller ikke, men de kan plassere det nærmere eller lenger fra prototypen.

NRG (1997:392f.) nevner to ytterligere syntaktiske funksjoner ved adjektiver. De kan fungere som adverbialer eller som adledd i adjektivfraser. De to funksjonene kan imidlertid ikke betraktes som prototypiske ved adjektiver. De gjelder først og fremst ikke de fleste adjektiver, men bare noen få utvalgte, og dessuten fyller adjektiver i andre språk, f.eks. i polsk, vanligvis ikke disse funksjonene. Disse to funksjonene er det vanligvis adverb som har⁸. Hvis adjektiver fyller disse funksjonene i norsk, betyr det at de fungerer i sin utbredte funksjon, og er blitt dekategoriisert som adjektiver (dvs. de mister sin opprinnelige tilhørighet til adjektivklassen) og rekategoriisert til adverbblignende ord (dvs. de blir knyttet til en ny ordklasse – til adverbklassen) (Bhat 1994:92).

Det prototypiske adjektivet er egentlig det samme i polsk og norsk. Den eneste forskjellen er at polsk har kasusbøyning mens norsk har bestemthetsbøyning. Likevel er grensetilfeller ofte taklet ulikt i de to språkene. Nedenfor har jeg skilt ut fem grupper ord som kan være problematiske i klassifiseringen, og som ulike norske grammatikere har klassifisert på forskjellige måter. Det er noen substantiver, noen adverb, partisipper, possessiver og ordenstall. Jeg presenterer her mine løsninger på hvordan disse gruppene kan kategoriseres. Mine valg er motivert av formålet med prosjektet mitt, og derfor skal jeg stort sett fokusere på norske adjektiver.

⁷ Kulbrandstad (2005:116) vurderer imidlertid å regne kasusbøyning med i norsk kongruensbøyning.

⁸ Se f.eks. Kulbrandstad (2005:173).

5.1 ADJEKTIVER VS. SUBSTANTIVER

I norsk finnes det to grupper ord som enten kan betraktes som substantiver eller som adjektiver. Den første gruppen utgjør ord som f.eks.: *rødt*, *smått*, *nytt*. De kan stå som nominaler (bl.a. *Bokmålsordboka* definerer dem som substantiver) selv om de er nøytrumsformer av adjektivene: *rød*, *små*, *ny*. *NRG* (1997:393) betrakter disse ordene likevel som adjektiver, og argumenter det slik: “Betydningen er gjerne generell: *Rødt er stilig* = «røde ting er stilige», «det som er rødt, er stilig».” Ordene er derfor adjektiver i ellipsekonstruksjoner hvor substantivet er utelatt. En annen måte å se på disse ordene på er framstilt i Kulbrandstad (2005:156). Han kaller disse konstruksjonene “substantivisk bruk av adjektivet”. Bhat (1994:119) hevder også at de forblir adjektiver, men at de er rekategorisert til substantiver. Selv om disse ordene er adjektiver, er de perifere fordi de ikke kongruerer, og av den grunn vil jeg ikke se på dem i min avhandling.

Den andre gruppen problematiske substantiver/adjektiver er følgende to ord: *moro* og *gøy*. Opprinnelig er de substantiver, men for tiden brukes de mye i likhet med adjektiver (de bøyes f.eks. i tall), derfor er de forvirrende. *Bokmålsordboka* definerer dem både som adjektiver og substantiver, men siden de opprinnelig er substantiver, og bare er blitt adjektivisert i noen kontekster, vil jeg gjerne betrakte dem som substantiver (kanskje på vei mot rekategorisering til adjektiver i Bhats (1994) forstand) og ikke adjektiver.

5.2 ADJEKTIVER VS. ADVERB

En del ord som på polsk uproblematisk kan kategoriseres som adverb, skaper forvirring i norsk. Det er ord som f.eks. *høyt*, *langt*, *fint*, *godt* osv. Deres former kan forklares på to mulige vis: enten er de nøytrumsformer av adjektiver, eller så er de adverb avledet av adjektiver ved hjelp av –t-endelsen. De er derfor enten adjektiviske bøyingsformer eller avledningsformer. Man må oppklare dannelsesmekanismen som står bak i disse ordene for å klassifisere dem til den riktige ordklassen. Jeg vil betrakte denne typen ord som adjektiver brukt i perifer betydning. Her er jeg i takt med den norske tradisjonen, og dessuten er jeg enig med Rønhovd (1993:52) som motiverer løsningen med at man på denne måten unngår dubleringen av leksemer. Han mener også at: “Motiveringa for ei slik dublering ville dessutan vere reint syntaktisk og knytt til den aktuelle funksjonen substantivet [i vårt tilfelle: adjektivet – min kommentar] har i setninga. Morfologisk synest ei slik gruppering vanskeleg å forsvare.” Disse ordene kan betraktes som adjektiver dekategoriisert til adverbfunksjonen (Bhat 1994:145), og derfor brukt i sin perifere funksjon, mens de, semantisk sett, fortsatt uttrykker de samme egenskapene.

Fordi adjektivene brukt som adverbialer ikke har noen kongruensbøyning, må jeg utelate dem i min avhandling. Av den grunn blir jeg nødt til å skille mellom disse ordene brukt som adverbialer og de samme formene brukt attributivt og predikativt i nøytrum singularis.

Når det gjelder ordene: *ofte*, *lenge* og *fort*, så stammer de ikke fra noen adjektiver. Og siden de ikke har noen prototypisk adjektivisk syntaktisk funksjon (dvs. at de verken kan fungere attributivt eller predikativt), og heller ikke kan de kongruensbøyes, er det vanskelig å regne dem inn i den adjektiviske ordklassen, og det vil jeg altså ikke gjøre.

5.3 ADJEKTIVER VS. PARTISIPPER

Partisipper er en spesiell gruppe ord som to andre ordklasser – verb og adjektiver – kjemper om. De kan betraktes som et slags hertugdømme som ligger mellom to store kongeriker, og er stadig vekk annektert av enten det ene eller det andre kongeriket. Som i tilfellet adverb kan partisipper betraktes som enten verbale bøyingsformer eller avledningsformer som er blitt til adjektiver. Deres verbale innhold, manglende gradbøyning, begrenset kongruensbøyning taler for å inkludere dem i verbklassen. Deres mulighet til å stå både i attributiv og i predikativ stilling i setningen taler for å kategorisere dem som adjektiv. Men selv om deres attributive funksjon nærmer seg adjektivenes (Bhat (1994:141) hevder at de er dekategoriisert som verb og rekategoriisert som adjektiver når de står attributivt), er deres predikative funksjon forvirrende, og nærmer dem snarere verbklassen. Predikative partisippkonstruksjoner kan nemlig gjerne betraktes som en del av et utbygget verbal, noe man f.eks. gjør i tilfellet passiv.

Avhengig av behov kan man vurdere partisipper enten som bøyde verb eller som avledede adjektiver. Og slik jeg vurderte ordene av typen *godt*, *smått* som bøyingsformer av adjektiver, vil jeg også kategorisere partisipper som bøyingsformer av verb (dvs. jeg mener at dannelsesmekanismen som står bak i disse ordene er bøyning, og ikke avledning), og derfor ikke behandle dem i min avhandling.

5.4 ADJEKTIVER VS. POSSESSIVER

Også possessiver kan skape vansker når man vil klassifisere dem til en bestemt ordklasse. Vanskeligheten kommer av at de har noen adjektiviske egenskaper – de kan fungere som attributter og predikativer i setningen, og dessuten kan de kongrueres. Mitt argument mot å betrakte dem som adjektiver er av semantisk slag. De bærer en annen betydning i seg enn adjektiver ellers gjør. De uttrykker nemlig eiendoms- og tilhørighetsforhold. Dessuten har de norske possessivene *hennes*, *hans* og *deres* oppstått som genitiver av

personlige pronomener. Possessiver bør derfor ikke tas inn i adjektivklassen, og det vil jeg heller ikke gjøre i min avhandling.

5.5 ADJEKTIVER VS. ORDENSTALL

Den siste omstridte gruppen “paraadjektiviske” ord utgjør ordenstall. De kan klassifiseres enten som tallord, eller som adjektiver. Det er kanskje betydningen som motiverer en til å betrakte ordenstall som tallord. Morfologisk og syntaktisk sett ligger de likevel ganske nært det prototypiske adjektivet: de kan være både attributter og predikativer, de kan også bøyes i noen kongruens kategorier, men de kan ikke gradbøyes. Det siste kan imidlertid ikke være årsaken til at man kaster dem ut fra adjektivkategorien, for det er også noen “ubestridelige” adjektiver som heller ikke kan gradbøyes, som f.eks.: *iskald*, *potensiell*, *død*, *daglig* osv. Ordet *daglig* kan dessuten heller ikke bøyes i genus – akkurat som ordenstall, men man tviler ikke på at det er adjektiv. Jeg vil derfor betrakte ordenstall som adjektiver, men likevel ikke behandle dem i min avhandling, pga. deres manglende bøyning.

6. OPPSUMMERING

Som jeg har vist ovenfor, finnes det flere definisjoner av adjektiv, både i norske og polske grammatikker, og selv om de i grunnen refererer til den samme prototypen, tegner de grensene for adjektivklassen ulikt, avhengig av kriteriene man bruker i klassifiseringen, f.eks. bruker NRG (1997) og Rønhovd (1993) morfologiske kriterier ved ordene som det første kriteriet, mens hos Hagen (1998) står syntaks først. Basert på de definisjonene jeg har referert til, og på min egen analyse av adjektivklassen har jeg foreslått en definisjon av det norske adjektivet som baserer seg på prototypiske og perifere betydninger. Ifølge den kan et prototypisk norsk adjektiv brukes både attributivt og predikativt, det denoterer en enkelt egenskap, og kan bøyes i tall, genus og bestemthet samt grad. De perifere adjektivene mangler ofte et av disse kriteriene, eller fyller andre funksjoner som opprinnelig tilhører andre ordklasser. Jeg har bl.a. argumentert for å betrakte adjektiver brukt substantivisk (for eks. *smått*, *rødt*) som perifere adjektiver (og ikke substantiver), og dessuten har jeg gitt argumenter for at adjektiver brukt adverbialt fungerer da i sin perifere funksjon selv om de forblir adjektiver. I min studie om kongruenstilignelsen skal jeg først og fremst se på de prototypiske adjektivene og ikke på de perifere, først og fremst på grunn av deres manglende bøyning. For å kunne gjennomføre en statistisk analyse av adjektiver i et korpus, må man kunne telle dem, og derfor ta noen arbitrære valg. Et av slike valg var å utelate partisipper fra analysen, selv om de kan kongruensbøyes. Jeg er klar over at det ikke kan skapes en definisjon som vil

dekke alle adjektiver, og tilfredsstille alles behov like godt, men jeg tror at denne prototypedefinisjonen blir nyttig, iallfall i mitt prosjekt.

BIBLIOGRAFI

- Anward, Jan. 2000. A dynamic model of part-of-speech differentiation. In: Vogel, Petra M. & Bernard Comrie (eds.). *Approaches to the typology of word classes*. (Empirical Approaches to Language Typology 23). Berlin/New York: Mouton de Gruyter, pp. 3-45.
- Berulfsen, Bjarne. 1967. *Norsk grammatikk: ordklassene*. Oslo: Aschehoug.
- Bokmålsordboka. *Definisjons- og rettskrivningsordbok*. 2005. Wangensteen, Boye (ed.). 3. ed. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Bhat, Darbhe Narayana Shankara. 1994. *The Adjectival Category: criteria for differentiation and identification*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Doroszewski, Witold. 1963. *Podstawy gramatyki polskiej*. Część I. 2. ed. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Faarlund, Jan (et al.). 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, Jon Erik. 1998. *Norsk grammatikk for andrespråklærere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Klemensiewicz, Zenon. 2001. *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*. 15. ed. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kulbrandstad, Lars Anders. 2005. *Språkets mønstre. Grammatiske begreper og metoder*. 3. ed. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.
- Milewski, Tadeusz. 1965. *Językoznawstwo*. 4. ed. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nagórko, Alicja. 2007. *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Næss, Åshild. 2011. *Global grammatikk. Språktypologi for språklærere*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Rosch, Eleanor. 1978. Principles of Categorization. In: Rosch, Eleanor & Barbara B. Lloyd (eds.). *Cognition and categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, pp. 27-48.
- Rønhovd, Jarle. 1993. *Norsk morfologi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Saloni, Zygmunt & Marek Świdziński. 1998. *Składnia współczesnego języka polskiego*. 4. ed. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strutyński, Janusz. 2009. *Gramatyka polska*. 8. ed. Kraków: Wydawnictwo Tomasz Strutyński.

INTERNETTKILDER

ASKs hjemmeside: <http://gandalf.uib.no/ask/> (sist pålogget: 26.03.2013).

Marta Olga Janik

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Skandynawistyki
Collegium Novum
al. Niepodległości 4
61-874 Poznań
Poland

mjanik@amu.edu.pl